

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ
НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

До захисту допустити:
В.о. завідувача кафедри

_____ Христина
МІТЮШКІНА
«___» 2023 р

«ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕКОСВІДОМОСТІ
ОСОБИСТОСТІ»

Кваліфікаційна робота здобувача
вищої
освіти першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Екологія, охорона навколишнього
середовища та збалансоване
природокористування»
Чарієв Хидир

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Іванова Вікторія
Віталіївна

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 20__ р.

**МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА
ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Шифр та назва спеціальності 101 Екологія

Освітньо-професійна програма «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о.завідувача кафедри к.е.н., доцент

_____ **Христина МІТЮШКІНА**

«_____» _____ 2023 року

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

1. Тема роботи: Екологічна освіта як фактор розвитку еко свідомості особистості

керівник роботи: к.е.н., доцент Іванова Вікторія Віталіївна,
затверджені наказом Маріупольського державного університету від «21» березня 2023 року № 195.

2. Строк подання студентом роботи: «01» червня 2023 року.

3. Вихідні дані до роботи:

Метою цього дослідження є визначення потенціалу України для перейняття та впровадження досвіду Німеччини у поводженні з відходами для досягнення зеленого курсу.

Об'єктом дослідження є практика поводження з відходами в Україні.

Предмет дослідження – використання досвіду Німеччини щодо поводження з відходами в Україні в напрямку зеленого курсу.

4. Зміст роботи:

Розділ 1. Розглянути сучасний стан поводження з відходами в Україні та виявити основні виклики, з якими стикається ця галузь. Визначити роль управління відходами в досягненні зеленого курсу, що має стратегічне значення для сталого розвитку країни.

Розділ 2. Провести огляд управління відходами в Німеччині, враховуючи успішний досвід цієї країни. Виявити ключові аспекти німецької практики управління відходами, але також виявити проблеми, що можуть виникнути при її впровадженні в український контекст.

Розділ 3. Розробити пропозиції щодо створення сприятливого середовища для зеленого курсу в Україні, які включають в себе конкретні заходи та рекомендації, спрямовані на покращення управління відходами та забезпечення екологічності.

Розробити рекомендації щодо впровадження досвіду Німеччини щодо поводження з відходами в Україні, які враховують особливості українського контексту та мають на меті ефективно використати німецького досвіду для поліпшення системи управління відходами в Україні.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Пастернак О.М., к.х.н, доцент	25.03.2023	03.04.2023
II	Пастернак О.М., к.х.н, доцент	03.04.2023	10.04.2023
III	Пастернак О.М., к.х.н, доцент	10.04.2023	17.04.2023

6. Дата видачі завдання: «01» березня 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи.	01.02.2023	Викон.
2.	Розробка змісту кваліфікаційної роботи.	01.03.2023	Викон.
3.	Підбір та обробка літературних джерел, вивчення теоретичних матеріалів по темі дослідження.	14.03.2023	Викон.
4.	Підготовка першого розділу та здача керівникові на перевірку.	03.04.2023	Викон.
5.	Підготовка другого розділу та здача керівникові на перевірку.	10.04.2023	Викон.
6.	Підготовка третього розділу та здача керівникові на перевірку.	17.04.2023	Викон.
7.	Підготовка кваліфікаційної роботи з урахуванням зауважень наукового керівника.	01.05.2023	Викон.
8.	Рецензування кваліфікаційної роботи та оформлення відгуку наукового керівника.	14.05.2023	Викон.
9.	Подання кваліфікаційної роботи рецензії та відгуку наукового керівника на кафедру.	01.06.2023	Викон.

Студент _____ Хидир ЧАРИЄВ
(підпис) (прізвище та ініціали)

Науковий керівник роботи _____ Олена ПАСТЕРНАК
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1: ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА І ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	8
1.1. Екологічна освіта у світлі сучасних проблем.....	8
1.2. Екологічна культура та екологічна свідомість особистості.....	16
РОЗДІЛ 2: ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ.....	24
2.1. Екологія природи та екологія культури в країні	24
2.2. Перспективи розвитку сучасної екологічної освіти.....	27
РОЗДІЛ 3: ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ТУРКМЕНИСТАНУ	29
3.1. Екологія природи та екологія культури в країні	30
3.2. Перспективи розвитку сучасної екологічної освіти.....	33
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	37
ДОДАТОК А.....	40
ДОДАТОК Б	43

ВСТУП

У наш час, коли негативні наслідки технологічного розвитку людства зростають в експоненційній прогресії, перед людством постає проблема формування нового світогляду і ставлення кожного члена суспільства до людської діяльності та екологічної культури. Одним з основних засобів зміни взаємовідносин між суспільством і природою є екологічна освіта, яка сьогодні офіційно визнана одним з пріоритетних напрямів удосконалення діяльності системи освіти.

Закон, прийнятий у 1991 році «Про охорону навколишнього природного середовища», передбачає «загальну, всебічну і безперервну екологічну освіту і виховання, дошкільну і шкільну освіту і виховання», створення системи, що «охоплює весь процес професійної підготовки і підвищення кваліфікації фахівців у середніх і вищих навчальних закладах...» [1].

У цьому контексті особливого значення набуває вдосконалення та розвиток науково–теоретичного, психолого–педагогічного забезпечення екологічної освіти в університетах та підвищення її ефективності. Рушійною силою цього процесу є об'єктивна необхідність розв'язання наступних суперечностей, що існують на багатьох рівнях управління.

Перше протиріччя – невідповідність між сучасними запитами суспільства та існуючим станом університетської екологічної освіти. У зв'язку з цим розробка теорії екологічної освіти, в тому числі у вищій школі, привертає увагу багатьох вчених. Однак проблема розробки цілісної системи екологічної освіти студентів вищих навчальних закладів у взаємозв'язку із загальною середньою освітою до цього часу не отримала повного вирішення. Багато проблем екологічної освіти не знайшли свого втілення в конкретних програмах, методиках і розробках.

Другою суперечністю є несумісність існуючої концепції екологічної освіти з парадигмою сучасної науки. Екологічна освіта, що базується на аналітичних знаннях про природу, є вузькоутилітарною та споживацькою і не змогла переломити природоруйнівні тенденції у світогляді значної частини населення.

Це свідчить про необхідність докорінної зміни філософії та теорії екологічної освіти. В її основі лежить принципово новий, цілісний, інтегрований і аналітичний погляд на світ і місце людини в ньому, заснований на принципі стратегії коєволюції, тобто спільного, взаємоузгодженого і гармонійного розвитку людини, суспільства і природи.

Третє протиріччя між сучасною тенденцією гуманізації освіти і застарілими підходами до екологічної освіти (знаннєва парадигма і пов'язані з нею інформаційно–контрольовані педагогічні методи, реалістичне і вузькоспеціалізоване цілепокладання) вимагає наступного розвитку особистості студентів відповідно до принципу гуманізації освіти.

Необхідність розв'язання цих суперечностей зумовлює звернення до такої досить складної проблеми, як підвищення рівня екологічної свідомості (екосвідомості) особистості через екологічну освіту, що і є предметом вивчення цієї кваліфікаційної роботи. З урахуванням вищевикладеного визначено мету, об'єкт та предмет дослідження.

Мета дослідження полягає у визначенні теоретичного підґрунтя, принципів функціонування, змісту та засобів системи екологічної підготовки студентів саме у закладах вищої та середньої освіти України, спрямованої на розвиток екологічної свідомості особистості студентів і школярів.

Об'єкт дослідження: система екологічної підготовки в освітньому процесі у закладах вищої та середньої освіти. Предмет дослідження: принципи функціонування, зміст та засоби екологічної підготовки студентів і школярів до майбутнього, що спрямовані на розвиток екоосвідомості кожної особистості.

Відповідно до мети визначено такі завдання кваліфікаційної роботи:

1. Вивчити концепції та стан екологічної освіти в країнах як частин загальної та спеціальної освіти;
2. Провести теоретичний аналіз проблеми екологічної підготовки студентів і школярів навчальних закладів;
3. Визначити критерії розвитку екологічної свідомості особистості у процесі екологічної підготовки у навчальних закладах;
4. Розробити тренінги щодо визначення та покращення екологічної підготовки студентів та школярів.

Структура та обсяг даної кваліфікаційної роботи. Вона складається із вступу, трьох розділів, висновку, списку використаної літератури та двох додатків.

РОЗДІЛ 1: ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА І ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Екологічна освіта у світлі сучасних проблем

Питання особистої екологічної безпеки є однією з фундаментальних невирішених проблем розвитку людства. Екологічні катастрофи, забруднення навколишнього середовища та несприятливі екологічні умови – як на національному, так і на індивідуальному рівні – створили необхідність пошуку шляхів вирішення та подолання цих проблем. В обох випадках потрібні індивідуальні зусилля для поліпшення сьогоденної екологічної ситуації.

Сприйняття навколишнього середовища в рамках екологічної проблематики створює передумови для розвитку екологічної складової в структурі особистості, що в свою чергу призводить до розвитку екологічної особистості. Поняття «довкілля» виходить далеко за межі природного світу та екологічної системи і охоплює особистісний світ людини, включаючи її унікальний спосіб мислення, мотиваційні орієнтації, емоційне ставлення, ціннісні орієнтації та смисловий простір.

Вирішення проблеми екологічної сталості вимагає взаємодії та взаємовпливу між людиною та навколишнім середовищем. Вирішення проблем екологічної сталості, взаємодії та взаємовпливу людини і довкілля можливе через застосування та реалізацію вже сформованого наукового напрямку – екологічної психології. Водночас екопсихологію не слід розуміти лише як екологічний підхід до проблеми взаємодії людини і природи.

Екологічна психологія вивчає закономірності формування і розвитку екологічної свідомості людей, витоки і форми прояву екологічних стереотипів, біологічні, соціальні та психологічні корені екологічного мислення і мотивації екологічної поведінки.

Виходячи з вищесказаного, можна сказати наступне: феномен свідомості є постійною проблемою філософських, психологічних та соціологічних досліджень. Загалом, обговорення проблеми свідомості пов'язане з фундаментальними аспектами людського буття: ставлення людини до дійсності, її здатність повноцінно відтворювати реальність, її пізнання світу, її уявлення про свою роль і місце у світі, «сене життя», свободу людини, її почуття провини і відповідальності, про спрямованість розвитку світових процесів тощо.

У психологічній науці поняття свідомості визначається як найвищий рівень психічного відображення та саморегуляції, притаманний природі людини. Свідомість характеризується активністю та інтенціональністю, тому свідомість завжди щось усвідомлює [12].

Екологічну свідомість слід розглядати як вищий рівень відображення природного і штучного середовища, внутрішнього світу людини. Це мислення про місце і роль людини в біологічному, фізичному і хімічному світі та саморегуляція і діяльність на основі цього мислення.

Екологічна свідомість має всі ознаки загальної свідомої діяльності людини, з тією різницею, що вона наділена екологічним змістом. Екологічна свідомість людини формується на основі двох взаємопов'язаних елементів: індивідуальної свідомості та суспільної свідомості.

Іншими словами, екологічна свідомість особистості включає в себе всі психічні процеси, особистісні якості та стани, які проходять через призму внутрішнього світу індивіда і базуються на узагальнених нормах і стереотипах суспільства. В усіх випадках як суспільна, так і індивідуальна екологічна свідомість є внутрішньо вмотивованою, емоційно забарвленою, спрямованою та активною.

На мою думку, такі зміни у суспільній свідомості передбачають впровадження системи цілеспрямованої екологічної освіти і виховання підростаючого покоління, у якій особлива роль належить закладам середньої та вищої освіти (ЗВО).

Розвиток екологічної свідомості та екологічних дій може відбуватися на різних рівнях суспільного устрою, включаючи політичний, економічний та мас-медійний, і в різний спосіб.

Політична, економічна та соціальна сфери здійснюють зовнішній вплив на розвиток екологічної свідомості, тоді як екологічна освіта забезпечує координацію та спрямування цього розвитку в екологічне русло.

Спираючись на еколого–психологічні дослідження особливостей, закономірностей і механізмів розвитку екологічної свідомості, можна розробити певні принципи і методи педагогічного впливу для управління цим процесом. Метою екологічної освіти є формування екологічної особистості.

Таким чином, природоцентрична екологічна свідомість, хоч і діаметрально протилежна за змістом антропоцентричній, не може вирішити проблему подолання екологічної кризи. Це пов'язано з тим, що природоцентрична ідеологія є занадто утопічною, а стратегія взаємодії з навколишнім середовищем не може бути застосована в контексті сучасного світового розвитку.

Екологічна особистість характеризується психологічною взаємодією зі світом природи, в основі якої лежить уявлення про взаємозалежність світу людини і світу природи. Таким чином, екологічна особистість не ізольована від навколишнього світу, а включена в нього як один з елементів складної системи екологічних взаємозв'язків.

Тому така особистість прагне бути екологічно обачною. Всі закони, за якими функціонують екосистеми, є фундаментальними для екологічної особистості, що характеризує екологічну особистість.

Для екологічної особистості навколишнє середовище є не тільки джерелом матеріальних ресурсів, а насамперед фактором особистісного і духовного розвитку людини, що зумовлює прагнення до психологічної інтеграції людини з навколишнім світом, тим самим реалізуючи свій духовний потенціал і розкриваючи свою особистість у взаємодії з навколишнім світом.

Екологічна особистість характеризується суб'єктивністю сприйняття до природних об'єктів, зокрема і прагненням до непрактичної взаємодії з навколишнім середовищем загалом.

Суб'єктність сприйняття природних об'єктів проявляється у наділенні природних елементів людськими якостями, визнанні самоцінності природи, прийнятті природних об'єктів як референтних об'єктів для зміни власних поглядів, оцінок, цінностей і ставлень до себе, об'єктів та інших людей, прийнятті природних об'єктів як автентичних партнерів у спільній діяльності.

Непрактична взаємодія з довкіллям проявляється в екологічних особистостях у чотирьох сферах:

- ✓ Естетичне освоєння природних об'єктів;

- ✓ Пізнавальна активність

(Це зумовлено інтересом до навколишнього світу та задоволенням від процесу пізнання);

- ✓ Практична взаємодія з навколишнім світом;

- ✓ Участь у природоохоронній діяльності

(Зумовлена потребою піклуватися про довкілля).

Основними завданнями екологічної освіти дослідники вважають наступні. По-перше, сформуванню відповідний екологічний світогляд. По-друге, сформуванню ставлення до природи, мотиви і готовність до вибору відповідних поведінкових стратегій взаємодії з довкіллям, тобто сформуванню ставлення до природи, що сприяє розвитку екологічної свідомості. По-третє, сформуванню систему вмінь і навичок взаємодії з довкіллям [18].

Результатом виконання цих завдань має стати усвідомлення того, що ми самі є рівноправною частиною довкілля та елементом світу. Систематична робота над розвитком власної особистості, в тому числі над формуванням системи цінностей, що проявляється в особливостях взаємодії людини з собою, своїми прагненнями та оточенням, а також у відповідному ставленні та поведінці.

Застосування цих принципів призводить до розвитку екоцентричної особистості, якій притаманні такі риси характеризується екоцентричним типом екологічної свідомості [2].

Специфічні способи формування екологічної свідомості:

- ✓ Методи екологічного маркування – це виховні впливи, які спрямовані на конкретні взаємозв'язки в образі світу індивіда і викликають психологічний дискомфорт через усвідомлення ним неефективності існуючих традиційних стратегій природоохоронних дій;
- ✓ Методи екологічних асоціацій встановлюють асоціативні зв'язки між різними образами в контексті проблем, з якими стикається особистість, з метою збагачення та поглиблення її сприйняття навколишнього світу;
- ✓ Метод репрезентації природних об'єктів, що полягає у створенні мисленнєвих образів засобами мистецтва.

Формування суб'єктного ставлення до природи засобами екологічної освіти можливе через застосування принципу суб'єктивації природних об'єктів. Це означає використання методів освітнього процесу, які сприяють формуванню суб'єктивного ставлення до природи та активізації механізмів суб'єктивізації, що дають змогу особистості усвідомлювати природні об'єкти як суб'єкти.

Результатом цього є формування «суб'єктного ставлення» до світу природи, що принципово змінює характер взаємодій та вибір стратегій і технологій природоохоронної діяльності.

Цей принцип може бути реалізований за допомогою наступних конкретних методів формування суб'єктивного ставлення до природи:

- ✓ Метод екологічної ідентифікації
(Педагогічно ґрунтується на усвідомленні людиною себе як конкретного природного об'єкта);
- ✓ Метод екологічної емпатії
(Спрямований на формування емпатійного ставлення до живих і неживих об'єктів);
- ✓ Метод екологічної рефлексії
(Дозволяє здійснювати самоаналіз власних процесів і дій у світі природи з точки зору їх екологічної обумовленості).

Таке завдання екологічної освіти, як формування стратегій і прийомів взаємодії з довкіллям, може бути вирішене шляхом застосування принципу співдіяльності. Цей принцип передбачає використання в освітньому процесі методів, які сприяють формуванню стратегій і прийомів екологічних дій, спрямованих на навколишнє середовище [19]. Для прикладу було розроблено тренінг, що наведено в додатку А цієї кваліфікаційної роботи.

Водночас важливо використовувати методи, які дають змогу організувати та координувати екологічну діяльність, стимулюють розвиток власного екологічного потенціалу:

- ✓ Методи впливу на навколишнє середовище покликані реалізувати очікування людини від майбутнього контакту з навколишнім світом;
- ✓ Метод ритуалізації екологічної діяльності полягає в організації ритуалів і традицій, пов'язаних з екологічною діяльністю, які можуть мотивувати індивідів до екологічної діяльності, координувати стратегії екологічної діяльності та сприяти розвитку навичок у цій діяльності;
- ✓ Методи екологічної опіки зумовлені освітньою реалізацією особистої екологічної діяльності, спрямованої на надання підтримки та допомоги навколишньому середовищу, особливо в кризових ситуаціях.

Реалізація вищезазначених принципів екологічного виховання особистості проходить кілька етапів.

Мал. 1. Етапи формування екологічної свідомості особистості

Як зазначають С. Д. Дерябо та В. А. Ясвін [2], перший етап формування екологічної особистості передбачає валідацію. У результаті людина переконується в неадекватності об'єктивно-практичної стратегії своєї екологічної поведінки і сприймає її як серйозну особистісну невдачу, що робить її готовою до засвоєння нових стратегій і відповідних технік.

На другому етапі відповідні навички взаємодії з довкіллям набуваються під час екологічних дій. В результаті відбувається інтерналізація соціально вироблених уявлень про екологічну адаптивність. Водночас індивід опановує відповідні операційні інструменти для реалізації нових установок. На цьому етапі формуються передумови для зміни стилю взаємодії з довкіллям від одностороннього впливу індивіда до двосторонньої взаємодії з середовищем.

На етапі екологічного розвитку особистості відбувається суб'єктивізація світу природи і довкілля розглядається як цілісна система, в якій розвивається особистість. Людина вже не сприймає себе як окрему від довкілля істоту, а навпаки – починає відчувати себе його невід'ємною частиною. Людину з таким гармонійним світосприйняттям називають екологічною особистістю.

Отже, розвиток екологічної особистості через екологічну освіту передбачає комплексний і системний вплив з боку освітніх і виховних програм та необхідність систематичної, екологічно осмисленої взаємодії з навколишнім світом.

Екологічна свідомість – це здатність розуміти нерозривний зв'язок між людським суспільством і природою, залежність добробуту людини від цілісності та відносної сталості природного середовища, а також застосовувати це розуміння у практичній діяльності [21].

1.2. Екологічна культура та екологічна свідомість особистості

Формування екологічної свідомості, яка визначає ставлення людини до довкілля, слід розглядати як складний процес, що залежить від низки чинників. Зокрема, від усвідомленого сприйняття навколишнього середовища, усвідомлення необхідності бережливого ставлення до природи та збалансованого використання природних багатств.

Формування екологічної свідомості у студентів юнацького та зрілого віків визначається змістом і якістю їхніх знань про природу. Це мають бути знання екологічного змісту, які відображають основні взаємозв'язки природних явищ.

Для того, щоб екологічна освіта прижилася, необхідно сформувати екологічну свідомість, яка описана в роботах Д.С. Єрмакової та І.Т. Суравегіна [3]. На думку авторів, екологічно сформована особистість знає, якої шкоди завдає та чи інша дія природі, формує ставлення до цієї дії і вирішує для себе питання про правомірність цієї дії.

Якщо людина є екологічно компетентною, то норми і правила екологічної поведінки матимуть міцне підґрунтя і стануть її переконаннями. Такі переконання дуже важливі на занятті під назвою «Екологія».

Слово «екологія» походить від грец. «oikos» – домівка та «logos» – наука, за Геккелем екологія – це наука про взаємовідносини живої істоти та оточуючого середовища. У цьому курсі на доступному рівні розглядаються нежива і жива природа, проблеми розвитку екології та зв'язки між природою і людиною [23].

У випадку лекційного навчання, навіть якщо викладач наводить цікаві факти чи загадки, інтерес студентів поступово знижується, що є неминучим, оскільки теоретичний рівень матеріалу залишається в основному незмінним.

Але у випадку з природничими науками, якщо розкриваються різні складні взаємозв'язки в природі, теоретичний рівень матеріалу підвищується, а пізнавальні завдання, які ставляться перед студентами, ускладнюються, що сприяє підвищенню інтересу і актуальності.

Євдокимова Т.А. [4] підкреслює, що дуже важливо розкрити зв'язок між людиною і природою. Більш того, людина вважається частиною природи, вона існує в природі і не може бути відокремлена від неї. Взаємозв'язок між людиною і природою проявляється, перш за все, в різних ролях, які природа відіграє в матеріальному і духовному житті людини. Він також проявляється у взаємному впливі людини на природу, який можна розділити на позитивний (охорона природи) і негативний (забруднення повітря і води, знищення рослин і тварин і т.д.).

Знання про природу розвивають мудрість, світогляд, мислення, мову, волю, емоції, уяву, творчість, дослідницькі навички, спостережливість, екологічну культуру, моральні якості, вміння вчитися, різні теоретичні та практичні способи діяльності, особливо пізнавальної, що сприяють успішній адаптації до навколишнього середовища.

Оскільки екологічна освіта сприяє вихованню відповідального ставлення до природи, студенти також можуть засвоїти норми і правила екологічної поведінки в природі, набуваючи певні знання із заняття «Екологічна освіта». Однак засвоєння норм і правил поведінки є недостатнім, якщо не враховувати необхідні умови для екологічного виховання.

Формування екологічної свідомості студентів реалізується шляхом поєднання різних форм роботи:

I. Навчально-дослідницька діяльність

Організація та проведення екологічних та краєзнавчих екскурсій, організація та проведення експериментів та міні-досліджень, особливо це стосується студентів зі спеціальністю «Екологія», практичних занять.

II. Природоохоронна діяльність

- ✓ екологічні акції;
- ✓ висадка зелених насаджень;
- ✓ будівництво кліток для птахів та шпаківень;
- ✓ догляд за рослинами;
- ✓ прибирання території;
- ✓ догляд за парками та берегами річок з метою їх благоустрою.

III. Освітні та просвітницькі заходи:

- ✓ Реалізація та захист еко-проектів;
- ✓ Конкурси плакатів та листівок щодо збереження довкілля;
- ✓ Підготовка звернень громадян;
- ✓ Виступи на університетських зборах;
- ✓ Написання кросвордів, історій та статей у газету університету щодо екологічної ситуації сьогодення;
- ✓ Проведення тематичних декад та тижнів;
- ✓ Видання буклетів на екологічну тематику;
- ✓ Створення комп'ютерних презентацій.

Оскільки всі екологічні емоції та естетику в повній мірі можна зрозуміти тільки в юнацькому та зрілому віці, викладачі знаходять способи інтегрувати емоційне ставлення до природи з когнітивними завданнями вивчення природи та практичними діями щодо захисту довкілля. Під час вивчення сезонних явищ природи викладачі звертають увагу студентів на особливості кожної пори року, а також на позитивні й негативні аспекти людської поведінки щодо довкілля.

Про це піклується така наука, як фенологія. Саме вона вивчає періодичні явища біотичної та абіотичної природи, пов'язані з сезонними змінами, а також сезонні фази розвитку рослин і сезонні особливості розвитку і діяльності тварин.

Як показує практика, формування екологічної свідомості в природничих науках має досягатися шляхом тісного зв'язку вищої освіти з життям, щоб студенти могли краще розуміти природні явища та їх взаємозв'язки і брати активну участь в охороні природи [4].

Систематичне використання екологічно орієнтованих матеріалів на різних заняттях (сучасні напрямки ресурсозбереження та енергозбереження, засоби та методи вимірювання параметрів навколишнього середовища, нормування антропогенного навантаження на навколишнє середовище, моніторинг довкілля, оцінка впливу на довкілля. екологія людини, економіка природокористування, загальна екологія, моделювання та прогнозування екологічних процесів і технологій тощо) дає змогу використовувати їх систематично.

Крім того, екологічні знання не повинні бути фрагментарними та розрізненими, а мають бути організовані як цілісна система, побудована за певною логічною схемою. Іншими словами, на початку навчального року викладачі повинні чітко визначити коло екологічних знань і навичок, які студенти повинні засвоїти.

Об'єктивізація процесу використання екологічно орієнтованого матеріалу означає підпорядкування його мети навчальній (навчальній, виховній, розвивальній). При цьому необхідно виходити зі специфіки змісту екологічної інформації та її багатофункціональності, зумовленої різним пізнавальним і виховним навантаженням [5].

Тому навчальні матеріали екологічного спрямування можуть бути використані для визначення та конкретизації основного програмного змісту, актуалізації знань і почуттів студентів, пробудження інтересу до нових предметів, перевірки міцності та усвідомленості знань і вмінь, закріплення та поглиблення вивченого, розвитку самостійності студентів, особливо це стосується студентів молодших курсів, активізації навчання та зв'язку його з життям.

Водночас практика показує, що викладачі, які постійно використовують можливості екологічної освіти на заняттях, підвищують рівень сформованості в студентів екологічної свідомості, самостійності та незалежності в природоохоронній діяльності.

Екологічне виховання під час факультативних занять у вищій школі здійснюється нерегулярно, без детальної методики. Проте слід зазначити, що успішність екологічного виховання засобами навчальної діяльності визначається низкою взаємопов'язаних педагогічних умов, які забезпечують ефективне використання екологічно орієнтованих дидактичних матеріалів у вищій школі.

Цілеспрямованість – підпорядкування всіх екологічних заходів спільній меті, усвідомлення цієї мети викладачами та студентами, нетерпимість до стихійності у вихованні, орієнтація на перспективу, проектування рівня екологічної культури особистості відповідно до наміченої мети.

Зв'язок з життям – систематичне інформування студентів про екологічну ситуацію в країні та залучення їх до суспільно корисної праці. Неперервність – поєднання екологічної освіти на заняттях з факультативною роботою та безперервне формування екологічної свідомості студентів у процесі вищої освіти.

Існує 3 основні підходи до формування екологічної свідомості студентів:

1. Навчальна та позааудиторна діяльність, під час якої студенти опановують механізми самостійного відкриття екологічних законів, явищ і закономірностей та набуття нових знань. Студенти мають можливість творчо брати участь у процесі набуття нових екологічних знань, формувати пізнавальні інтереси та творче екологічне мислення.
2. Ігровий підхід полягає у створенні спеціального простору для навчальної діяльності, де студенти готуються до вирішення складних реальних проблем і переживають ситуацію та її вирішення в процесі навчання.
3. Стратегічний підхід полягає у створенні спеціального простору для навчальної діяльності, де студенти можуть самостійно аналізувати екологічні ситуації та пропонувати можливі шляхи для її вирішення.

Іншими словами, екологічна свідомість студентів – це сукупність знань та уявлень про взаємозв'язки в системі «людина – природа» і в самій природі, про наявні суб'єктивні ставлення до природи і про відповідні стратегії і технології взаємодії з природою.

На думку Н.І. Корякіної [6], ефективним засобом формування екологічної свідомості студентів є такі навчальні вправи, як екологічні байки. Студентам пропонується пригадати яскраві та пам'ятні факти і події з дитинства, пов'язані з природою (асоціації можуть бути як позитивними, так і негативними). Після 10-хвилинних роздумів вони можуть послухати «екологічну байку» – розповідь про те, як студент, будучи дитиною, сприймав навколишнє середовище і як воно створювалося.

Такі цікаві освітні заняття бажано проводити на свіжому повітрі, у мальовничій місцевості. Це допоможе студентам відчувати свій зв'язок із дикою природою.

Емоційна робота викладача та студентів є особливо важливою на цих заняттях. Це називається творчою «терапією» – роздуми про емоції, викликані навколишнім середовищем і мистецтвом. Досить широко можуть використовуватися такі інструменти, як мистецтво, моделювання з природних матеріалів, музика тощо.

Імітаційне моделювання прогнозує та демонструє природні процеси та частини екологічної реальності шляхом демонстрації створених моделей через особисту участь. Ціннісне ставлення до природи формується в процесі набуття студентами екологічної компетентності і проявляється в таких характеристиках:

- ✓ усвідомлення функції природи в житті людини та самоцінності природи;
- ✓ почуття особистої причетності та відповідальності за збереження природних ресурсів;
- ✓ здатність людини співіснувати в гармонії з природою;
- ✓ компетентність і здатність діяти в екологічно безпечний спосіб;
- ✓ критичну оцінку споживацького та утилітарного ставлення до природи, які призводять до порушення рівноваги та виникнення екологічних криз;
- ✓ вміння протистояти проявам такого ставлення всіма доступними засобами;
- ✓ активна участь у практичних природоохоронних заходах;
- ✓ добровільне здійснення природоохоронної діяльності;
- ✓ участь у природоохоронних заходах;
- ✓ добровільна участь у природоохоронній діяльності.

Формування екологічної свідомості є необхідною умовою сталого розвитку суспільства та координації економічних, екологічних і соціальних факторів, метою яких є розвиток довкілля та суспільства в цілому.

Плануючи екскурсії, прогулянки, дозвілля та відпочинок, викладачі повинні спрямовувати студентів не тільки на вивчення та засвоєння теоретичних знань, а й на виконання практичної природоохоронної роботи, що відповідає їхньому віку.

Іншими словами, формування екологічної свідомості у студентів юнацького та зрілого віку ґрунтується, насамперед, на використанні міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі, на практичній дослідницькій діяльності, що передбачає детальне вивчення об'єктів довкілля, а також на активній участі викладачів та студентів у групових заходах, пов'язаних з навколишнім середовищем, та здійсненні природоохоронної діяльності в якості головних суб'єктів. Формування екологічної освіти є необхідним [24].

Основне завдання викладача – доповнити знання в галузі функціонування законів живої природи, засвоєні в молодшому віці, та спрямувати студентів до розуміння характеру взаємозв'язків між живими організмами та навколишнім середовищем, до оцінки власної поведінки та вибору стратегій екологічно безпечних дій.

РОЗДІЛ 2: ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ

Екологічна освіта є найважливішим фактором становлення екологічної культури. Виняткові фінансово-економічні, політичні та правові форми впливу на населення при реалізації екологічної державної політики втрачають свою ефективність за загальної низької екологічної культури.

Суспільство, що знаходиться в ситуації екологічного лиха і не має належного рівня екологічної культури, можна уподібнити людині, яка перебуває в ситуації глибокого стресу і не володіє копінг-стратегіями, тобто стратегіями управління стресом. Екологічні копінг-стратегії неминуче включають у собі складову екологічної культури, тобто набір внутрішніх установок і цінностей по відношенню до навколишнього середовища, що виступають як імператив поведінки.

Але становлення будь-якої форми культури проходить протягом тривалого часу, це соціально-еволюційний процес, що включає безліч складових, у тому числі і соціально-психологічні елементи. Неможливо уявити суспільство, яке відразу стало б висококультурним.

2.1. Екологія природи та екологія культури в країні

Наразі екологічна ситуація в Україні дуже складна. Природне середовище знаходиться в дуже поганому стані. Наприклад, забруднення від підприємств шкодить здоров'ю тисячі людей. Викиди на душу населення становлять понад 80 кг на рік. Лише 5-10 відсотків відходів переробляється. А решта накопичується на звалищах і завдає шкоди навколишньому середовищу. Коли забруднення повітря зберігається протягом тривалого часу, основні соціально-економічні функції природного середовища погіршуються і деградують. Це ускладнює життя всіх живих організмів на планеті.

Серед змін, що вплинули на екологічну ситуацію в Україні, є пертурбація кількості опадів, внаслідок чого з'являються екологічні проблеми морів і річок. Не менш важливими є поточна ситуація і перспективи водопостачання населення та забруднення повітря. Зниження врожайності риби та морепродуктів, погіршення якості морських рекреаційних ресурсів та руйнування морського узбережжя – це все є наслідками незнання екологічної ситуації в країні та вказують на низький рівень екологічної освіти.

Серед інших екологічних проблем – проблеми з ґрунтами, використання мінеральних ресурсів, поганий стан лісів та проблеми забруднення, спричинені радіоактивним та електромагнітним випромінюванням, загроза зникнення видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України, зниження відтворення цінних промислових видів риби. Результати дослідження свідчать про актуальність, важливість та масштабність існуючих екологічних проблем в Україні [7].

Специфічною проблемою екологічної освіти є проблема усвідомлення населенням України взаємопов'язаності всіх природних процесів незалежно від відстані, що розділяють окремі регіони. Екологічна освіта країни має ставити за основне завдання підвищити екологічну культуру населення, перш за все студентів освітнього рівня «Екологія», їх професійних навичок і знань у галузі екології.

Можливі шляхи вирішення таких проблем для викладачів закладів вищої освіти включають наступне:

1. Безперервність вивчення екологічної освіти студентами;
2. Включення питань, пов'язаних з екологією та комфортним середовищем, у навчальні плани на всіх можливих рівнях процесу навчання;
3. Посилення гуманітарної складової в екологічній освіті.

Важливо розуміти, що екогуманістична поведінка неможлива без успішного засвоєння основних універсальї культури, які отримуються в основному в процесі соціалізації та інкультурації, основна частка яких припадає на період навчання студентів у ЗВО. Досягненню зазначених цілей сприяє створення навчальних дисциплін, які вводяться в деяких вищих навчальних закладах, зокрема можна вказати «Основи теоретичної екології», «Прикладні аспекти екології», «Стратегія і тактика збереження життя на Землі» [8].

В екологічній теорії вказано лише один аспект екологічної взаємодії людей – аспект системи «людина – природа». Важливо вказати й інший бік проблеми екологічної освіти: проблеми, що виникають у системі «людина – інша людина».

Тут екологія природи і культури вступають у єдність, що зберігається. Як об'єкти культури і об'єкти природи вони вимагають дбайливого ставлення себе. Центральною категорією як екології природи, так і екології культури є поняття цінності, ціннісного відношення як виняткової категорії, що входить до поняття «культура». Без ціннісних відносин до об'єкта чи суб'єкту неможливе створення будівлі культури.

Екологія культури стає складовою екології природи саме тому, що вона визначає подальше відношення сукупного соціального суб'єкта до природного оточення.

Оскільки зрілі установки суб'єкта формуються в результаті самостійного узгодження теорії, отриманої в процесі виховання та освіти, і практики, отриманої в результаті безпосереднього зіткнення із соціальною та природною дійсністю, соціальне оточення формує ту соціально-екологічну парадигму, яка стає загальноприйнятою в тому чи іншому суспільстві.

Запропонована нами відповідність між соціальною активністю людини та природною сферою буття узгоджується з діяльнісним підходом на психолого-філософському рівні: діяльність – основа, засіб та вирішальна умова розвитку особистості.

Виступаючи як форма буття та спосіб існування людини, діяльність забезпечує створення матеріальних умов життя людини, стає фактором розвитку духовного світу людини, формою та умовою реалізації її культурних потреб, є сферою реалізації особистісного потенціалу, досягнення життєвих цілей, успіхів, створює умови для самореалізації людини в системі суспільних відносин, є джерелом та критерієм наукового пізнання, самопізнання та саморозвитку, забезпечує пізнання та перетворення навколишнього світу.

2.2. Перспективи розвитку сучасної екологічної освіти

Системна єдність екології природи та екології культури на сучасному рівні реалізується в концепції еволюційного мислення, що виходить із принципової незавершеності, нелінійності та відкритості картини майбутнього. Майбутнє є результатом взаємодії складних систем, що складаються у свою чергу зі складних систем, якою, наприклад, є складна система соціальної взаємодії, включена до не менш складної системи біогеоценозу. Невизначеність притаманна самому процесу екологічної освіти, як і будь-якій дії людини, яка часто носить непередбачуваний характер.

Це явище особливо підкреслює у своїй концепції «екології дії» французький філософ та соціолог Едгар Морен [9]. У зв'язку з цим можна сказати, що спрямованість зусиль екологічної освіти не може бути заздалегідь передбаченою, незважаючи на оголошеність результату цих зусиль у навчальних планах ЗВО.

Внутрішня структура природи і суспільства, отже, диктує людству інший підхід до екологічної освіти, що полягає не в лінійному односпрямованому директивному виконанні освітніх стандартів (часто реалізованих лише формально), а в конструюванні варіативної моделі екологічної освіти сприймається як загальний зразок ставлення до суб'єкта та об'єкта, центральним елементом якого є ціннісне ставлення.

Як пише Н.І. Симоненко: «Вихід бачиться у освоєнні нових ціннісно–нормативних відносин, що дозволяють подолати відчуження людини від природи, вироблення екологічної культури, екологічних імперативів взаємодії суспільства та природи. Необхідна зміна провідних установок у сучасній культурі, які визначають характер пріоритетів у розвитку людської діяльності, корінних перетворень у стратегії освіти» [10].

РОЗДІЛ 3: ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ТУРКМЕНИСТАНУ

Екологічна освіта є важливим фактором розвитку екосвідомості особистості в будь-якій країні, включаючи Туркменістан. Екосвідомість передбачає розуміння людиною впливу людської діяльності на природу, а також бажання діяти відповідально і зберігати навколишнє середовище [11].

Екологічна освіта спрямована на навчання та популяризацію екологічних знань, виховання екологічної свідомості та формування навичок сталого способу життя [13]. У Туркменістані також існує потреба у розвитку екологічної освіти, особливо з огляду на потенційні проблеми навколишнього середовища, такі як забруднення повітря, води, використання природних ресурсів та збереження біорізноманіття.

Екологічна освіта може бути впроваджена на різних рівнях освітньої системи Туркменістану, починаючи від початкової школи й до вищої освіти. У початкових класах можна проводити уроки з природознавства, в яких діти будуть вивчати природу, її цикли та взаємозв'язки [14]. У середній школі та старшій школі можна включити в програму предмети, присвячені екології, екологічному праву, охороні природи та сталому розвитку.

Крім того, важливо створити екологічні клуби, гуртки та організувати позаурочну діяльність, що сприяє поглибленню знань учнів у цій сфері. Такі заходи можуть включати екскурсії до природних заповідників, проведення досліджень та проєктів з охорони довкілля, організацію акцій та конференцій на екологічну тематику. Окрім шкільної освіти, важливо також залучати до екологічної освіти всіх верств населення Туркменістану. Це може бути здійснено через масові інформаційні кампанії, телебачення, радіо та інтернет.

Також важливо сприяти розвитку екологічних організацій та спільнот, які займаються просвітницькою діяльністю та організацією екологічних заходів. Усвідомлення важливості екологічної освіти в Туркменістані сприятиме формуванню екосвідомості серед населення та сприяти будівництву сталого майбутнього для країни [15].

3.1. Екологія природи та екологія культури в країні

В Туркменістані екологія природи і екологія культури є важливими аспектами збереження природного середовища та культурної спадщини країни. Нижче наведено короткий огляд кожного з цих аспектів:

Екологія природи: Туркменістан є багатим на природні ресурси, такі як пустелі, степи, гори, річки та Каспійське море. Однак, збереження та охорона цих унікальних екосистем є важливою задачею. Уряд Туркменістану займається розробкою та впровадженням екологічних політик, включаючи створення заповідників, національних парків та охоронних територій [16]. Заходи також спрямовані на боротьбу зі забрудненням повітря, води та ґрунту, а також на збереження біорізноманіття.

Екологія культури: Туркменістан має багату культурну спадщину, яка включає в себе архітектуру, народні звичаї, ремесла, музику та танці. Охорона цієї культурної спадщини та традицій є важливим аспектом екології культури. Туркменістан здійснює заходи для збереження і відновлення культурних пам'яток та традицій, включаючи ремонт і реставрацію історичних споруд та популяризацію народних звичаїв та традицій через фестивалі та культурні події.

Збереження екології природи та культури взаємопов'язані, оскільки природні ресурси і екосистеми є фундаментом для розвитку та підтримки культурної спадщини країни.

Враховуючи важливість екологічного управління та збереження культурної спадщини, Туркменістан може продовжувати впроваджувати заходи для збереження та сталого використання природних ресурсів, охорони біорізноманіття, охорони історичних та культурних пам'яток. Важливо також залучати громадськість, вчителів, студентів та інших зацікавлених сторін для активної участі у збереженні та просуванні екології природи та екології культури в Туркменістані [17].

Наприклад, при розробці екологічної освіти у середніх навчальних закладах в Туркменістані слід враховувати наступні положення:

Інтегрований підхід: Екологічна освіта повинна бути інтегрована в різні предмети та дисципліни, а не обмежуватися окремим курсом. Це дозволить учням бачити зв'язок між екологією та іншими науковими та гуманітарними дисциплінами.

Практичний підхід: Екологічна освіта повинна надавати учням можливості здобувати практичні навички та досліджувати природне середовище навколо них. Це може включати полеві експедиції, лабораторні роботи, екологічні проекти та інші практичні завдання.

Розвиток екологічної свідомості: Освіта повинна сприяти формуванню екологічної свідомості серед учнів, що означає розуміння впливу людини на природу та потребу в сталому використанні ресурсів. Учні повинні бути ознайомлені з проблемами екології, такими як забруднення повітря, води та ґрунту, втрата біорізноманіття, зміна клімату та інші.

Роль активного громадянства: Екологічна освіта повинна сприяти розвитку активного громадянства та відповідального ставлення до довкілля.

Учні повинні навчатися приймати індивідуальні та колективні рішення щодо збереження природи, брати участь у громадських екологічних проєктах та ставати агентами змін у своїй спільноті.

Партнерство з громадськістю та організаціями: Навчальні заклади повинні співпрацювати з громадськими організаціями, місцевими органами влади та іншими зацікавленими сторонами для реалізації екологічної освіти. Це може включати організацію спільних проєктів, проведення тренінгів та залучення експертів для надання знань та досвіду учням.

Запровадження цих положень допоможе створити ефективну систему екологічної освіти у середніх навчальних закладах Туркменістану, сприятиме формуванню екологічно свідомих та відповідальних громадян [20].

Як говорилось вище, залучення викладачів та студентів до активної участі у збереженні екології природи та екології культури в Туркменістані є важливим кроком у підвищенні екологічної свідомості та створенні сталого розвитку в країні. Ось кілька способів, якими можна залучити вчителів та студентів до цього процесу:

1. Розвиток спеціалізованих курсів та навчальних програм: Вчителі можуть пройти навчання та підвищення кваліфікації з екологічної освіти, щоб отримати необхідні знання та навички. Університети та навчальні заклади можуть також пропонувати спеціалізовані курси з екології, які стимулюватимуть інтерес та розуміння проблем екології природи та екології культури.
2. Організація семінарів та тренінгів: Проведення семінарів та тренінгів є ефективним способом підвищення свідомості вчителів та студентів щодо екологічних проблем та практик. Ці заходи можуть включати лекції, практичні заняття, дискусії та взаємну обмін досвідом.

Для прикладу було розроблено тренінг, що наведено в додатку Б цієї кваліфікаційної роботи.

3. Залучення до дослідницької роботи: Вчителі та студенти можуть брати участь у дослідницьких проектах, пов'язаних з екологією природи та екологією культури. Це дасть їм можливість глибше вивчати ці питання та розвивати практичні навички.
4. Організація екологічних заходів та акцій: Вчителі та студенти можуть брати активну участь у організації екологічних заходів, таких як семінари, конференції, чистка місцевих територій, посадка дерев тощо. Це сприятиме поширенню свідомості про екологічні питання та стимулюватиме практичні дії для збереження природи.
5. Використання інформаційних технологій: Використання сучасних технологій, таких як відеоуроки, онлайн-платформи та соціальні мережі, може допомогти вчителям та студентам отримати доступ до актуальної інформації, а також обмінюватися досвідом та ідеями.

Ці заходи сприятимуть активній участі вчителів та студентів у збереженні екології природи та екології культури в Туркменістані, підвищенню свідомості та формуванню практичних навичок у цих сферах [22].

3.2. Перспективи розвитку сучасної екологічної освіти

Якщо проаналізувати інформацію, починаючи саме від 2021 року, ми можемо зробити певні висновки та узагальнити їх шляхом оприлюднення загальних перспектив розвитку сучасної екологічної освіти в Туркменістані.

1. Інтеграція екологічних питань у навчальну програму: Туркменістан може продовжувати впроваджувати екологічні питання у навчальні програми на різних рівнях освіти. Це може включати в себе впровадження нових предметів, спеціальних модулів чи уроків з екології та сталого розвитку.

2. Розвиток екологічних центрів та навчальних закладів: Можливо, буде сприяти розвитку екологічних центрів та навчальних закладів, які спеціалізуються на екологічній освіті. Ці заклади можуть пропонувати курси, семінари та практичні заняття з екології для вчителів та студентів.
3. Використання інноваційних технологій: Туркменістан може розвивати використання інноваційних технологій у сфері екологічної освіти. Це можуть бути відеоуроки, онлайн-курси, вебінари та інші цифрові ресурси, що допомагають покращити доступ до якісної екологічної освіти.
4. Розширення партнерств і співробітництва: Туркменістан може активізувати співробітництво з міжнародними організаціями, які займаються екологічною освітою, а також з іншими країнами, щоб обмінюватися досвідом та найкращими практиками в цій сфері. Це може сприяти розвитку міжнародних проектів, обміну студентами та вчителями.
5. Підвищення свідомості громадськості: Розвиток екологічної освіти може супроводжуватися зростанням свідомості громадськості щодо екологічних проблем та необхідності сталого розвитку. Інформаційні кампанії, екологічні заходи та освітні програми для широкої громадськості можуть сприяти підвищенню рівня екологічної свідомості в країні.

Загалом, перспективи розвитку сучасної екологічної освіти в Туркменістану залежать від приділення уваги уряду, фінансування, залучення партнерів та зусиль вчителів, студентів та громадськості [25]. Це може створити сприятливу основу для розвитку сталої екологічної свідомості та практик у країні.

ВИСНОВКИ

Виходячи з вищесказаного можна зробити наступні висновки. Мета екологічної освіти полягає в тому, щоб пробудити в усіх вікових групах населення занепокоєність станом природного середовища. Особливо це стосується студентів та школярів як представників нового покоління молоді, що складають значну частину населення. Також серед завдань екологічної освіти слід виділити наступне – поєднати екологічне мислення й екологічну поведінку з розумінням того, що все у світі взаємопов'язане, що певна дія людини викликає часом непередбачені наслідки впливу на природу.

Отже, проблема формування екологічної культури особистості виявляється комплексною, тому вимагає і комплексного підходу, аналізу продуктивності цього процесу, чинників його ефективності і умов його впровадження в соціокультурну та державно-правову практику.

Комплексний підхід до процесу формування екологічної культури особистості вимагає взаємопов'язаного розвитку всіх складових етапів елементів цього феномену в їх взаємозалежності. Це тісний взаємозв'язок, що формується за допомогою взаємному впливі один на одного і на кінцевий результат рівень сформованості екологічної культури особистості, який виявляється як у ставленні людини до природи, осмисленні законів її розвитку, так і в діяльності індивіда.

Наприклад, екологічна освіта у вищих навчальних закладах повинна враховувати такі положення:

- ✓ Першочергове завдання екологічної освіти – це формування наукових уявлень про біосферу, як унікальну оболонку Землі, де існує життя;

- ✓ Екологічна освіта має пов'язувати засвоєння наукових уявлень про біосферу з розвитком діалектичного суперечливої єдності «біосфера – людство»;
- ✓ Екологічна освіта і виховання мають орієнтуватися на активну взаємодію людини з природою, побудовану на науковій основі, на оцінюванні людини як частини природи.

Практична значимість кваліфікаційної роботи полягає у тому, що дані матеріали, особливо тренінги, можуть бути використані при проектуванні різних (у ліцєях, коледжах, вузах тощо) педагогічних систем екологічної підготовки їхньої екологічної свідомості, а також застосування зазначених методів у рамках вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264–ХІІ. Документ 1264–ХІІ, чинний, поточна редакція — Редакція від 19.05.2023, підстава – 2717–ІХ.
2. Григор'єва, Є. В. Методика викладання природознавства / Є. В. Григор'єва. Навч. посібник для студентів вузів, які навчаються за спеціальністю «Педагогіка та методика початкової освіти». - Москва: ВЛАДОС, 2018. - 256 с.
3. Євдокимова, Т. А. Розвиток екологічної свідомості підлітків – учасників скаутського руху / Т. А. Євдокимова: Автореф. дис. канд. психол. наук. – Київ, 2017 – 25 с.
4. Дубовий, В. І. Екологічна культура: навч. посібник/В. І. Дубовий. - Херсон: Гринь Д. С., 2016. -256 с.
5. Дерябо, С. Д. Екологічна педагогіка та психологія / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвін. - Ростов-на-Дону: Фенікс, 1996. – 480 с.
6. Крисаченко, В. С. Екологічна культура. Теорія та практика: навчальний посібник / В. С. Крисаченко. – Київ: Заповіт, 2013. – 348 с.
7. «Екологічний стан України.» Вікіпедія. 9 чер 2022, 1 чер 2023.
Електронний ресурс:
https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8&oldid=36117033
8. Сафранов Т.А.«Екологізація вищої освіти як важлива складова освіти для сталого розвитку.»
Електронний ресурс: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/11.pdf>

9. Morin E. Education in the future: seven urgent tasks // Synergetic paradigm. Synergetics of education. M.: Progress–Tradition, 2007.
10. Simonenko N.I. Ecological culture in modern socio–cultural discourse: towards the definition of the ontological essence of ecological culture // Bulletin of the Chelyabinsk State University. 2009. No. 29.
11. Екологічна етика: навчальний посібник; за заг. ред О.М. Шуміла / Борецько В.Є., Шуміло О.М., Шеховцов В.В., Шуміло О.О. – Х. : Право, 2015. – 304 с.
12. І.В. Конєва, Екологічне краєзнавство - Екологічний журнал «Хвиля», № 23 (2), 2000.
13. Туризм і спорт - «Ватан», Ашхабад, 2007.
14. Сталій розвиток Туркменістану, РІО +10, (національний огляд) - Ашгабат, 2001.
15. Екологічна книга для читання - М.: Сучасні зошити, 2006.
16. Екологія Підмосков'я (енциклопедичне посібник) - М.: Сучасні зошити, 2003.
17. Екологічний вимір держави добробуту : монографія / Козюк В.В., Длугопольський О.В., Гайда Ю.І., Івашук Ю.П., Ш иманська О.П., Восьний К.З., Длугопольська Т.І. / за наук. ред. В.В. Козюка. - Київ: Видавництво Ліра-К, 2019 , - 224 с.
18. Основи екології: Підручник / Г. О. Білявський, Р. С Фурдуй. 1. Ю. Костіков. - 2-ге вид. К.: Либідь, 2005. - 408 с.
19. Підготовка майбутніх педагогів до реалізації екологічної освіти для сталого розвитку : навч.-метод. посіб. / [кол. авт.: В. Д. Мелаш та ін.; за ред. Валентина Молодиченка]; Мелітоп. держ. ун-т ім. Б. Хмельницького. - Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2017. – 202 с.
20. Вступ до фаху : підручник / М. О. Клименко [та ін.] ; М-во освіти і науки України, Вінниц. нац. техн. ун-т, Нац. ун-т водного госп-ва та

- природокористування. - Херсон : Олді-плюс, 2015. - 427 с.
21. Заверуха Н. М. Основи екології : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Н. М. Заверуха, В. В. Серебряков, Ю. А. Скиба. - 3-тє вид. - Київ : Каравела, 2013. - 287 с.
22. Екологічна культура: теорія і практика : навч. посіб. / В. С. Крисаченко. - Київ : Заповіт, 1996. - 352 с.
23. Білявський Г. О. Основи екологічних знань : проб. мас. підруч. Для учнів 10-11 кл. серед. загальноосвіт. закл. / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй, І. Ю. Костків. – Київ : Либідь, 2000. - 334 с.
24. Гончаренко М. С. Екологія людини : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / М. С. Гончаренко, Ю. Д. Бойчук ; за ред. Н. В. Кочубей. - 2-ге вид., випр. і допов. - Суми : Унів. кн., 2008. - 390 с.
25. Основи екології : навч. посіб. / В. О. Аніщенко. — К.: ДП «Вид. дім. «Персонал», 2011. — 148 с.

ДОДАТОК А

Тренінг «Екологічна культура починається з нас»

Хід тренінгу:

«Природа — вічний зразок мистецтва,
а найвизначніший та
найблагородніший предмет у природі
— людина.»

В. Белінський

- Сьогодні ми вирушимо у незвичайну подорож – у світ природи. Заплющте очі і уявіть, що ви лежите в траві, трава м'яка і шовковиста, ви вдихаєте прекрасний аромат, чуєте стрекотіння коників, шарудіння кошенят, вам добре і спокійно. Раптом повіяв легкий вітерець, і ви відчуваєте, як набираєтеся сил, бадьорості, гарного настрою. А тепер розплющте очі. Ви потрапили у світ природи...

Завдання №1: «Природа у моєму житті»

- Напишіть у стовпчик цифри від 1 до 10 і десять разів письмово закінчіть висловлювання: «Природа для мене...» («Природа в моєму житті...»)

Кожен учасник пише у стовпчик цифри від 1 до 10 і потім озвучує кожне висловлювання.

- Розкажіть, наскільки легко чи важко було впоратися з цим завданням.

- Розкажіть про свій досвід спілкування з природою, про свої думки щодо цього.

- Звучить набат дзвону: «Дін - дон, дин - дон - чує ліс, чує дол чи то зітхання, чи стогін...» Це старий дзвін, що сповіщає світ про найзначніші і найважливіші

події та події. Тривожним набатом піднімав народ дзвін — вісник лиха. Про що зараз лунає дзвін?

- Він звучить про долю природи. Природа – єдиний будинок людства у безмежних просторах Всесвіту. Немає такої людини, яку б не хвилювала доля навколишньої природи і, відповідно, її власна доля.

Завдання №2: «Природа = людина»

- Природа – це диво. Людина – її частка. Люди нерозривно пов'язані із природою тисячами ниток. Від стану природи залежить життя. Щоб зберегти природу, ми повинні дати зрозуміти дітям, що все залежить від нас, від нашого ставлення до неї, що природа – це і є людина.

- Для цього я хочу запропонувати вам порівняти себе із природним об'єктом, наприклад квіткою. Уявіть себе квіткою, розкажіть, якого вона кольору, де росте, що її оточує. Я пропоную кожному озвучити його.

Кожен учасник малює малюнок природнього об'єкта, з яким він себе асоціює, а потім пояснює (наприклад: «Сьогодні я привітна та ніжна, як ромашка, а завтра я буду колюча, як кактус».)

Дайте відповідь на питання:

- Якщо людина забере тебе додому, що ти відчуватимеш?

Таким чином, порівнюючи себе з ким чи чимось, увійшовши в образ, дитина розуміє, що природа, як і людина, живе, росте, дихає, хворіє, відчуває емоції, що природа – це людина. Для насиченого життя людини йому необхідно, як повітря, прилучення до прекрасного і тихі заспокійливі звуки річки і повітря

наповнений ароматами ранку і, заспокійливі фарби зорі, що вселяють у серце мир і спокій. Ніщо не може зрівнятися зі станом людини, яка потрапляє в цей світ благозвучності та нирвани, при цьому мрії та думки стають глибшими та гострішими.

Рідна природа – це все, що нас оточує. Вся наша планета заселена різними тваринами. Вони панують у повітрі, на суші, під землею та водою, створюючи цей світ таким, яким ми звикли його бачити. Роль тварин у природі така ж значуща, як і рослин. Кожен займає в ній особливу нішу, формуючи ландшафт, утворюючи ґрунти або ж створюючи баланс між біологічними видами.

ДОДАТОК Б

Тренінг «Екологія – викладачі – студенти»

Хід тренінгу:

Для інших природа – це дрова, вугілля, руда, чи дача, чи навіть пейзаж. Для мене – природа – це середовище, з якого, як квіти, вирости всі наші людські таланти»

Михайло Михайлович Пришивін

Людина і природа нероздільні і тісно взаємопов'язані. Для людини і суспільства в цілому природа є середовищем існування і єдиним джерелом ресурсів, необхідних для життя.

Природа і природні ресурси є основою життя і розвитку людських суспільств та головним джерелом задоволення матеріальних і духовних потреб людей. Суспільство не може існувати без природного середовища. Людина як жива істота є частиною природи і своєю основною життєдіяльністю має значний вплив на природне середовище в цілому.

Завдання №1: «Говоримо відверто про природу»

Перед студентами в центрі кола лежить 300 карток. Кожен із студентів та викладачів по черзі братиме по одній картці, на якій написано незакінчену фразу. Всім тим, хто приймає участь потрібно одразу ж, не довго думаючи, закінчити фразу. Потрібно бути відвертим та щирим у своїх словах.

Приблизний зміст карток:

Коли я замислююсь про природу, то...

Якщо я розмовляю з людьми про екологічну ситуацію сьогодення, я ...

Коли я думаю про екологічні проблеми, то ...

Якщо я вмикаю телевізор і бачу передачі про вимираючих тварин, я ...

Коли я йду до лісу, то...

Якщо я чую про катастрофи, то...

Коли я відвідую уроки екології, то...

Аналіз:

- Чи важко було сформулювати речення?
- Чи дізналися ви щось нове про студентів та викладачів?
- Яка найважливіша мета у вашому екожитті зараз?

Завдання №2: «Синквейн»

- Напишіть синквейн про якусь тварину або рослину.
- Використовуйте таємниці природи та цікаві факти для створення синквейну.

Завдання №3: «Мішечки зворотного зв'язку»

- Перед вами лежать аркуші паперу із намальованими мішечками. Це мішечки з назвою «Позитив» та «Негатив».

Усі свої тривоги, невдоволення, сумніви напишіть у «мішок негативу», а свої почуття, побажання, компліменти та настрої напишіть у «мішочку позитиву».